

УДК 94(478) 929:82-92

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.2.2>**Галина БУЯК***аспірантка кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук**Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027 (galinabb1604@gmail.com)***Halyna BUyak***PhD-student at the Department of History**Ukraine, Archeology and Special Branches of Historical Science, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 Maksym Kryvonis Street, Ternopil, index 46027, Ukraine (galinabb1604@gmail.com)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3537-6935>**ПУБЛІЦИСТИКА БОГДАНА ХАВАРІВСЬКОГО (ЛИПЕНЬ 1975 – СІЧЕНЬ 1991 РР.)**

Анотація. *Мета статті* полягає у дослідженні та аналізі публіцистики Богдана Хаварівського у вказаний період. Авторка прагнула висвітлити ключові теми, ідейні напрямки та стильову своєрідність його публікацій, а також визначити їх вплив на суспільно-політичну думку досліджуваного періоду. **Методологія дослідження** базується на комплексному підході, що включає такі методи: історико-біографічний, контент-аналізу, порівняльний, герменевтичний. Застосування зазначених методів забезпечило всебічний аналіз досліджуваної проблеми. **Наукова новизна** полягає у наступному: вперше здійснено систематизований аналіз публіцистики Б. Хаварівського (липень 1975 – січень 1991 рр.). Висвітлено вплив тогочасних суспільно-політичних обставин на тематику і змістове наповнення публікацій. Уведено до наукового вжитку періодичні видання і архівні джерела, що дають можливість глибше дослідити задекларовану проблематику. **Висновки.** Б. Хаварівський зробив вагомий внесок у розвиток української публіцистики досліджуваного часу. Проблематика змістового наповнення здебільшого зосереджена на публікаціях ідеологічного характеру. Серед основних тем – ювілеї, такі як 50-річчя утворення СРСР та 40-річчя возз'єднання з радянською Україною, а також переміщення газети «Іскра» тощо.

Ключові слова: Богдан Хаварівський, публіцистика, радянська ідеологія, періодика, архівні джерела.

PUBLICISTICS OF BOHDAN KHAVARIVSKY (JULY 1975 – JANUARY 1991)

Abstract. *The purpose* of the article is to research and analyze the journalism of Bohdan Khavarivskyi in the specified period. The author sought to highlight the key themes, ideological directions and stylistic uniqueness of his publications, as well as to determine their influence on the social and political thought of the period under study. **The research methodology** is based on a comprehensive approach, which includes the following methods: historical-biographical, content analysis, comparative, hermeneutic. The application of the specified methods provided a comprehensive analysis of the investigated problem. **The scientific innovation** is as follows: for the first time, a systematized analysis of journalism by B. Khavarivskyi (July 1975 – January 1991) was carried out. The impact of contemporary social and political circumstances on the subject matter and content of publications is highlighted. Periodicals and archival sources have been put into scientific use, which make it possible to investigate the declared problems more deeply. **Conclusions.** B. Khavarivskyi made a significant contribution to the development of Ukrainian journalism of the time under study. The problem of content content is mostly focused on publications of an ideological nature. Among the main topics are anniversaries, such as the 50th anniversary of the formation of the USSR and the 40th anniversary of reunification with Soviet Ukraine, as well as the relocation of the Iskra newspaper, etc.

Key words: Bohdan Khavarivskyi, journalism, Soviet ideology, periodicals, archival sources.

Постановка проблеми полягає в необхідності детального дослідження його публіцистики в умовах радянського політичного режиму, коли більшість українських публіцистів працювали в умовах цензури та ідеологічного тиску. Основна проблема полягає в дослідженні

змістового наповнення його публіцистичних творів, аналіз стилістичних та жанрових особливостей, а також впливу на широкий загал окресленого часу.

Мета статті полягає у дослідженні та аналізі публіцистики Богдана Хаварівського у вказаний період. Авторка прагнула висвітлити ключові теми, ідейні напрямки та стильову своєрідність його публікацій, а також визначити їх вплив на суспільно-політичну думку досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вагоме місце в культурно-просвітницькій діяльності Б. Хаварівського посідає його публіцистична праця. У відомостях про професійну, наукову, творчу і громадську діяльність за 2002–2003 рр. зазначено, що його спадщина налічує більше 150 журнальних і газетних публікацій на історико-краєзнавчі теми [1, арк. 2, 5]. Звичайно, що в силу певних обставин і причин, можливо, не усі примірники періодичних видань збереглися у сховищах бібліотек і фондах державних архівів, тим не менше, аналіз значної частини з них дає змогу критично підійти до їх змістового наповнення, синтезувати думки та ідеї автора. Аналізований період (липень 1975 р. – січень 1991 р.) важливий тим, що Б. Хаварівський у цей час був позаштатним кореспондентом місцевих видань, своєрідним пропагандистом та ідеологом комуністичної системи. Варто зауважити, що першими були згадки про нього у пресі, або ж дописи й статті до студентських та молодіжних видань обласного і республіканського рівнів. Проблематика змістового наповнення, зазвичай, окреслена публікаціями, пов'язаними з публікаціями ідеологічного змісту – це ювілеї 50-річчя утворення СРСР, 40-річчя возз'єднання з радянською Україною, переміщення газети «Іскра»; на історичну тематику особового характеру (Олекса Довбуш, Іван Франко, Микола Тарновський, Христо Ботев, Михайло Павлик, Димитр Благоєв); про непорушну дружбу народів СРСР тощо.

О. Корнієнко писав, що «Повний контроль над усіма сферами життя громадян можливий лише у поєднанні різних напрямів ідеологічного впливу. Для досягнення стабільного і тривалого ефекту гасла про добробут і достойне майбутнє для підростаючого покоління повинні невинно лунати, не залишаючи місця роздумам. У той же час можна переконувати населення у тому, що найкраще саме тут, а інші країни якщо не ворожі, то рівень життя у них значно нижчий. Таким шляхом пішла пропаганда в Радянському Союзі, зокрема в УРСР. Вплив на населення проводився у різних напрямках, у тому числі через періодичні видання...» [2, с. 77].

Він розпочав публікувати свої дописи і статті у періодичних радянських виданнях з липня 1975 р. Доречно зауважити, що згадки про третьокурсника Б. Ховарівського (так подано прізвище в оригіналах видань – примітка авторині), який розповідав про переклади творів В. Симоненка на мови народів СРСР і братніх республік, є в публікації «Радянського студента» за 1970 р. [3, с. 2; 4, арк. 1]. Зокрема, згадується Б. Ховарівський, учасник урочистого вечора, присвяченого місячнику молоді української поезії на Буковині, що відбувався у палаці працівників легкої промисловості м. Чернівці. Захід приурочили до 50-річчя утворення СРСР, звучало «... полум'яне слово про ленінську дружбу народів, про наше радянське сьогодення, читались поезії, що таврували американських убивць» [4, арк. 2; 5, с. 3].

У актовій залі середньої школи Берегомета Вижицького району Чернівецької області також відбувався літературний вечір, присвячений 50-річчю утворення СРСР, на якому з доповіддю «Літератори Буковини до 50-річчя утворення СРСР», виступав член Спілки письменників УРСР, старший викладач Чернівецького державного університету, М. Івасюк. Свої поезії читали студенти, у тому числі й Б. Ховарівський [4, арк. 2; 5, с. 3].

Зауважуємо, що першою публікацією Б. Хаварівського була стаття «Натхнення з Довбушевої криниці», опублікована у 81–82 номерах «Трудової слави» [6, с. 3; 7, арк. 1]. Її автор подавав образ О. Довбуша крізь призму радянського «народного месника», «улюбленця трудового люду», «борця за справедливість» тощо [6, с. 3; 7, арк. 1–2]. Вельми цікавий висновок

робить Б. Хаварівський про те, що «...нащадки славного Довбуша мирно працюють на вільній землі: сплавають ліс по швидких гірських ріках і протягують високовольтні лінії через Карпати, сіють пшеницю і мріють небом...А в часи випробувань, що випали на долю нашого народу в 1941-му, Карпати дивились на окупантів очима Довбуша» [6, с. 3; 7, арк. 1–2].

Про роль І. Франка, «співця народного горя і боротьби», у творчості М. Тарновського йдеться у черговій статті Б. Хаварівського. Її автор критикує «заокеанських горе-літераторів», які намагалися вилучити з творчості Каменяра революційний зміст, він «стурбований» становищем М. Тарновського у «нелегких умовах капіталістичної дійсності», вірить у те, що здійсниться його заповітна мрія – «...повернення на Радянську Україну, оспівуючи наше прекрасне життя, наші грандіозні плани й звершення на шляху у комуністичне завтра» [7, арк. 4].

Популяризуючи дружбу українського народу з іншими народами СРСР, у періодичній пресі з'являються статті про її «непорушність». Так, про місячник Узбецької РСР на Тернопіллі писав Б. Хаварівський у статті під назвою «Коштовні зерна», про духовне і культурне зближення соціалістичних націй, зміцнення чуття єдиної родини народів СРСР тощо [7, арк. 5]. Автор публікації з патріотичним пієтетом повідомляв про «великий інтерес» надзбручанців з перегляду тематичних кінострічок, присвячених дням союзних республік на Тернопільщині, про грандіозні перетворення у Казахській РСР, підкорення цілини, суттєву допомогу студентських будівельних загонів тощо [7, арк. 7; 8, с. 2].

У статті до 100-річчя з дня народження болгарського поета, друкаря, учителя, журналіста Х. Ботева, Б. Хаварівський, подаючи оглядово його біографію, писав про «великого революціонера-інтернаціоналіста», який боровся за національне і соціальне визволення народів [7, арк. 8]. Важливий події радянської історії – 40-річчю так званого «возз'єднання» з радянською Україною, присвячено статтю Б. Хаварівського «Гімн Вітчизни». У якій автор наводив інформацію з конституції СРСР про державний гімн, що «...проголошує непереможність робітничого руху, загибель капіталізму і торжество комунізму», у «...його величних акордах відчувається час, що працює на комунізм...», «...музика гімну спирається на кращі традиції вітчизняної народної музики, масових революційних пісень і маршів» [7, арк. 9; 9, с. 2]. Аналізуючи текст публікації, стверджуємо, що її змістове наповнення повною мірою відповідало ідеологічним запитам партійного керівництва тогочасного СРСР.

Б. Хаварівський писав про М. Павлика, який «обстоював інтереси працюючого народу», «виступав проти феодальних привілеїв» «формувався під впливом російських революціонерів-демократів», «невтомний поборник дружби народів, зокрема українського і російського» тощо [7, арк. 10; 10, с. 4]. Автор наголошував на тому, що М. Павлик був одним із найближчих друзів Соломії Крушельницької, формував її мистецькі уподобання, знайомив з літературними і громадськими питаннями, надсилав їй видання художніх творів, «...виховував у ній любов і повагу до російської літератури» [7, арк. 10; 10, с. 4]. Однак аналіз листувань М. Павлика і С. Крушельницької свідчить про протилежне. Василь Горинь писав про те, що, перебуваючи на чужині, Соломія листувалася з приятелями на батьківщині, з тими, хто міг допомогти порадами у світоглядних пошуках, відборі відповідної літератури, «...дати розраду в душевних сумнівах і молодечих пориваннях» [11, с. 289–290]. Так зав'язується листування з М. Павликом і Марією Вояковською-Грушевською, дружиною Михайла Грушевського. Якщо перший був для неї всебічною ідейно-інтелектуальною підпорою, адже порушував у своїх листах політичні, філософські, естетичні, морально-етичні теми, то у другій Соломія шукала розраду для душі й серця на чужині, де вона «...не мала до кого рідного слова промовити» [11, с. 290]. Як підтверджують джерела, Соломія цікавилася культурним життям у Східній Галичині, атмосферою у Львівському театрі, підготовкою до вистав тощо. Через часопис «Діло» дізнавалася про урочини, пов'язані з перепохованням Маркіяна Шашкевича

у Львові. Вона отримувала літературу від М. Вояковської-Грушевської, прагнула вивчати культуру інших народів тощо. На сьогодні епістолярна спадщина С. Крушельницької відома, у ній не йдеться про те, що М. Павлик «...виховував у ній любов і повагу до російської літератури» [7, арк. 10; 10, с. 4].

Це був своєрідний стиль, стандарт радянської періодики про так звану «непорушну дружбу українського і російського народів», «виховування любові й поваги до російської літератури» тощо. Юрій Каганов писав про те, що вживання шаблонних фраз і канцеляризмів, формалізованість речень на підсвідомому рівні закладали відповідні зразки стандартизованого мислення і поведінки, без запитань «чому?» і «як?», «для чого?» і «навіщо?» [12, с. 152]. Преса, на його думку, це «... віддзеркалення і водночас рупор соціально-політичного ладу, створюючи, регулюючи, доказуючи та направляючи потік інформації в потрібному напрямку, радянська влада здійснювала конструювання масової суспільної свідомості тоталітарного зразка» [12, с. 152].

У статті, приуроченій 200-річчю з дня народження Григорія Квітки-Основ'яненка, ювіляра ЮНЕСКО 1978 р., Б. Хаварівський так пояснював факт написання творів письменником українською і російською мовами, що це було «... наслідком повороту не тільки вітчизняної, але й інших літератур до національної самобутності, народності й реалізму». Співпраця Г. Квітки-Основ'яненка з російським виданнями зміцнювала і єднала братні літератури, він «... захоплювався російською літературою з юності, стежив за її розвитком, пізніше брав активну участь у російському літературному процесі – з цього, власне, починається українська проза» [7, арк. 11; 13, с. 1]. Оскільки аналізовану статтю вміщували на першій сторінці, то, за «...радянськими канонами, передова стаття газети – це прапор номера, директива партійного комітету в тому чи іншому питанні. Тому кожна передовиця повинна була бути бездоганною і за змістом, і за формою, і за викладом» [12, с. 151].

Описуючи антологію молодого поезії України «Дніпрові райдуги», Б. Хаварівський писав про те, що цією збіркою видавництво «Молодь» завершило серію творів 130 авторів. Незважаючи на загалом позитивне враження від публікації, тим не менше, її автор згадує про «будівничих на аванпостах комуністичного творення» [7, арк. 12; 14, с. 2].

Стаття про Д. Благоева, пропагандиста марксизму в Болгарії, засновника і керівника Болгарської РСДП, написана в дусі комуністичної пропаганди, якому приписують слова про те, що прихід до влади більшовиків, «...єдиний шлях, який приведе його батьківщину до перемоги соціалізму...» [7, арк. 13; 15, с. 4].

Зауважуємо, що ймовірно одна зі статей «Ольга Кобилянська і Тернопільщина», повністю позбавлена ідеологічного змісту. В ній розповідається про роль О. Кобилянської в історії українській культурі, короткий екскурс в минуле, як «...переплелася доля письменниці з долею нашої барвінкової землі» [7, арк. 14; 16, с. 4]. Натомість у черговій публікації йшлося про постанову колегії Державного комітету з профтехосвіти, ЦК ВЛКСМ України й секретаріату СПУ від січня 1983 р. про оголошення конкурсу на кращий прозовий, драматичний і поетичний твір, присвячений молодій робітничій зміні. Звичайно, що члени літературного гуртка «Сонячні кларнети» Тернопільського СПТУ-3, очолюваного Б. Хаварівським, не змогли залишитися «осторонь» цієї постанови, тому вони «нібито» систематично обговорювали книжкові виставки і вистави, про «традиційні» конкурси на кращий учнівський твір, «... що допомагає виявити здібну юнь» [7, арк. 15; 17, с. 1].

Автором статті «Поезія в екслібрисі» був Б. Яромко, однак у архівній справі, ймовірно, що вже Б. Хаварівським, виправлено чорнильною ручкою його прізвище, оскільки він був автором виконаної ілюстрації С. Єсеніна. Йдеться про зацікавлення книжковими знаками-екслібрисами учнів Тернопільського СПТУ-3, майбутніх робітників. Основою для їх продукування стали вірші цього російського поета [7, арк. 16; 18, с. 2].

З метою популяризації історії про радянські «червоні суботники» на Тернопільщині влітку 1920 р., як приклад, Б. Хаварівський наводив у статті ілюстрацію художника Євгена Удіна «Червоноармійці допомагають селянам збирати урожай», що у 1986 р. експонувалася в Борщівському краєзнавчому музеї. Автор публікації наголошував на тому, що «...митець не погрішив проти історичної достовірності» [7, арк. 17; 19, с. 1], тому що про це повідомляла газета «Більшовик». Підсумовуючи, Богдан Васильович писав про те, що ця ідея «...горить сьогодні полум'ям справді всенародного соціалістичного змагання» [7, арк. 17; 19, с. 1].

Газета «Більшовик» не висвітлювала об'єктивно ситуацію, що склалася на теренах Тернопільщини влітку 1920 р., тому не можна вважати публікацію Б. Хаварівського правдивою, натомість факти про тогочасні події свідчили про абсолютно протилежні події. Так, Сергій Деревянко писав про те, що 12 серпня 1920 р. опубліковано постанову Галревкому «Про конфіскацію поміщицької землі, врожаю і сільськогосподарського реманенту і про передачу їх органам радянської влади», у відповідності з якою, усі колишні цісарські, поміщицькі і церковно-монастирські землі з живим і неживим інвентарем відчужувалися без викупу і переходили в розпорядження земельних відділів місцевих ревкомів, які зобов'язувалися встановити свій контроль та охорону маєтків, збирання урожаю, проведення осінньої й весняної сівби. Наділяти ж землею малоземельних і безземельних селян не передбачалося [20, с. 323].

Б. Хаварівський у черговій публікації «Ровесника» розповідав про використання ним на уроці естетики в Тернопільському СПТУ-3 російськомовних віршів донецького поета Миколи Рибалки, радянського ветерана Другої світової війни, нагородженого чотирма орденами, який втратив зір на Одері в лютому 1945 р. [7, арк. 18; 21, с. 3].

Продовжуючи «натхнення з Довбушевої криниці», Б. Хаварівський фактично публікував статтю, надруковану ще у липні 1975 р. [6, с. 10; 7, арк. 6]. Тим не менше, зважаючи на перебудовчі процеси, автор пише про розмаїту мистецьку довбушіану, про невмирущу народну пам'ять про опришків тощо. Тобто, акценти зміщуються, зважаючи на суспільно-політичні запити широкого загалу. Однак її зміст практично не відповідав задекларованій назві про О. Довбуша і Тернопілля [6, с. 10; 7, арк. 6].

У іншій публікації йдеться про Тернопільське СПТУ-3, у якому функціонував суспільно-політичний клуб ім. Я. Галана – центр ідейно-виховної роботи, очолюваний Масю Хаварівською. Повідомлялося про проведення активістами зустрічі з ветераном партії та війни А. Олійниченком, який ділився «... хвилюючими спогадами про буремні роки своєї комсомольської юності» [4, арк. 4; 22, с. 4].

Спостерігаємо явище, що процеси, пов'язані з перебудовою в УРСР, певною мірою вплинули й на тематику змістового наповнення тогочасних ще радянських видань. «Прем'єра книги» – читальські свята під такою назвою проходили у Тернопільському СПТУ-3, про що повідомляла преса. Йшлося про знайомство з новою збіркою Левка Крупи «Чотири струни», які характеризували М. Хаварівська і член Спілки письменників УРСР, поет Михайло Левицький [4, арк. 7; 23, с. 3].

Оригінальністю відзначалася публікація Н. Трачук про своєрідне «бюро прогнозів», започатковане Б. Хаварівським щодо опитування учнів Тернопільського СПТУ-3 на тему «Що я за людина? За що готовий боротися?» [4, арк. 6–7; 24, с. 4]. Аналіз відповідей п'ятнадцятирічних школярів свідчив про те, що вони не відповідали зазначеному формату. Швидше за все, були «дописами» редакції «Ровесника». Однак зміни, пов'язані з перебудовою, ще не набули системного характеру, про що свідчила аналізована публікація. Йдеться про репортаж Б. Хаварівського, позаштатного кореспондента «Ровесника», з Тернопільського державного обласного архіву. Зокрема, Богдан Васильович в дусі радянської ідеології коментував документ «Звернення Галбюро при політичному відділі 1-ої Кінної Армії до трудящих визволених територій»

(1920 р.), зачитував газету «Вільне життя» від 17 грудня 1944 р. про те, що у «...районному клубі Козлова фашистські мракобіси тримали коней, а коли втікали, зруйнували його. Робітники і службовці відбудували районний клуб» тощо [25, с. 4; 26, арк. 8]. Вважаємо, що згадуваний своєрідний репортаж з архівних фондів відповідав тогочасним уявленням органів радянської влади, що «...за допомогою «гласності», «соціалістичного плюралізму» під гаслом «перебудови» сталінської моделі соціалізму та повернення до «ленінських принципів» – активізувати народні маси й, контролювати цю активність згорі...» [27, с. 388].

Про викриття і розвінчування «вільних виборів», гарантованих «куцою» буржуазно-демократичними конституціями кінця XIX ст. – 1930-х рр., що стала темою у дослідженні багатьох письменників, писав Б. Хаварівський. Позитивним явищем був той факт, що її автор вже не наводив прикладів з виборчої радянської системи, а основну увагу приділяв минулому. Тим не менше, Богданові Васильовичу напевно було доволі складно відмовитися від ідеологічних номенклатурних комуністичних штампів. Прикладом було вживання словосполучень: «трудящий народ», «народні маси», «письменник-революціонер», «пануючі класи», «буржуазний парламентаризм», «буржуазний Варшавський сейм і сенат», «буржуазна демократія», «буржуазні вибори», «панська Польща», «боярська Румунія» тощо [7, арк. 20; 28, с. 5]. У статті Б. Хаварівського «Листочки з Кобзареві тополі. Символом були вони за океаном для нашого земляка М. Тарновського», надрукованій у 1989 р. [7, арк. 21] вже відсутня традиційна для радянської періодики надмірна «стурбованість» становищем М. Тарновського «нелегкими умовами капіталістичної дійсності», «оспівування радянської України, грандіозних планів і звершень комуністичного завтра» [7, арк. 4]. Власне про це писав Богдан Васильович 1976 р. Не дивно, що публікація часів перебудови завершується висновком, що М. Тарновський «Все своє свідоме життя керувався закликами Тараса Григоровича Шевченка і його глибокою любов'ю до простого народу» [7, арк. 21].

Публікація Б. Хаварівського «Крізь поліцейські тенета», надрукована до 1990 р., про що свідчив підпис її автора [7, арк. 22] написана в дусі радянської міфології про «Велике значення для зміцнення союзу робітничого класу з селянством...». Власне у статті йшлося про піднесення «...революційної свідомості трудящих Тернопільщини, всіх західноукраїнських земель», переміщення Надзбруччям ленінської газети «Іскра» [7, арк. 22]. Натомість «Енциклопедія сучасної України» повідомляла, що основними транзитними пунктами її до Росії були Одеса, Херсон, Львів, Кам'янець-Подільський, Київ, Полтава, Катеринослав [29].

Нам незрозумілі мотиви популяризації радянщини Б. Хаварівським ймовірно у кінці 1989 р., коли він, з одного боку, в квітні 1990 р., як начальник управління освіти Тернопільської області, впроваджував концепцію національної школи, проводив департизацію навчання і виховання школярів [30, арк. 1]. Восени 1990 р. його запрошують на Другі всеукраїнські збори Народного Руху України [31, арк. 14] у статусі гостя від Тернопільської крайової організації [32, арк. 2]. З іншого боку – залишається пропагандистом і популяризатором радянської ідеології. Зокрема, в інтерв'ю Б. Хаварівського «Радянській освіті» з приводу демонтажу пам'ятника В. Леніну в Тернополі, незважаючи на те, що він, на думку начальника обласного управління освіти, не мав художньої та історичної цінності, «...не вписувався в центр нашого досить стародавнього міста», не варто було робити із цього циркового видовища, обклеювати постамент лозунгами типу: «Металевого Ілліча – на латки комуністичного корита», «Ленін – Кат України», «Ленін і площа Свободи несумісні» тощо, галасливі виступи, дротяний вінок, витанцювання на бронзовому чолі вождя – усе це свідчення вельми низької культури, «...це справжній ніж безкультур'я» [4, арк. 11; 33, с. 3]. Варто зауважити, що у «Доповідній записці відділів ЦК КПРС у ЦК КПРС з приводу суспільно-політичного становища в західних областях України» від 28 серпня 1990 р. йшлося про факти політичного вандалізму і протиправні

дії у відношенні до пам'ятників В. Леніну. Для допомоги партійним комітетам до Тернопільської області скеровувалася група відповідальних працівників ЦК КПРС ЦК КПУ. МВС СРСР вимагав від міністра внутрішніх справ УРСР прийняття заходів з метою забезпечення правопорядку [34, с. 607–608].

Висновки. Таким чином, публіцистика Б. Хаварівського (липень 1975 р. – січень 1991 р.) охоплювала ключові теми, пов'язані з радянською ідеологією, що свідчило про її вплив на його творчість.

Література

1. Державний архів Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.). Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 2. 7 арк.
2. Корнієнко О. Періодика УРСР 1950–1980-х рр. як інструмент впливу на моду і повсякденне життя. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2018. Вип. 27. С. 77–88.
3. Співак Н. Університетська панорама. *Радянський студент*. 18 грудня 1970. С. 2.
4. Держархів Тернопільської обл. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 21. 82 арк.
5. Місячник молоді поезії. *Радянська Буковина*. 26 лютого 1972. С. 3.
6. Хаварівський Б. Натхнення з Довбушевої криниці. *Трудова слава*. 12 липня 1975. С. 3.
7. Держархів Тернопільської обл. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 20. 47 арк.
8. Хаварівський Б. Автографи степу. *Вільне життя*. 12 грудня 1976. С. 2.
9. Хаварівський Б. Гімн Вітчизни. *Шляхом Ілліча*. 29 серпня 1978. С. 2.
10. Хаварівський Б. Син бунтівного опришка. *Вільне життя*. 17 вересня 1978. С. 4.
11. Горинь В. Листування Соломії Крушельницької з Марією Грушевською. Соломія Крушельницька. Шляхами триумфів: Статті та матеріали. Тернопіль: Джура, 2008. 392 с. С. 289–290.
12. Каганов Ю.О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с. іл.
13. Хаварівський Б. Син України і Росії. До 200-річчя з дня народження Г. Квітки-Основ'яненка. *Вільне життя*. 29 листопада 1978. С. 1.
14. Хаварівський Б. Колір Надзбруччя у райдузі. *Вільне життя*. 7 серпня 1979. С. 2.
15. Хаварівський Б. Полум'яний трибун. *Ровесник*. 16 червня 1981. С. 4.
16. Хаварівський Б. Ольга Кобилянська і Тернопільщина. *Ровесник*. 29 листопада 1983. С. 4.
17. Хаварівський Б. Струни торкаються серця. *Ровесник*. 4 жовтня 1984. С. 1.
18. Яромко Б. Поезія в екслібрисі. *Ровесник*. 3 квітня 1985. С. 2.
19. Хаварівський Б. Під знамено «червоної суботи!» З іскор – полум'я. *Ровесник*. 19 квітня 1986. С. 1.
20. Деревянко С. Галицький революційний комітет (Галревком). *Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки*. Т. 1: А–Ж. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2018. 688 с. С. 323.
21. Хаварівський Б. Гартоване слово. *Ровесник*. 13 травня 1986. С. 3.
22. Березюк Є. Клуб виховує. *Ровесник*. 27 жовтня 1985 р. С.4.
23. Бодяк Л. Прем'єра книги. *Ровесник*. 20 травня 1986. С. 3.
24. Трачук Н. Погляд у 2000-й. *Ровесник*. 27 жовтня 1985. С.4.
25. Тернопілля: сторінками історії комуністичного суботника. *Ровесник*. 11–17 квітня 1988. С. 4.
26. Держархів Тернопільської обл. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 19. 53 арк.
27. Історія України: нове бачення / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій та ін.; під ред. В. А. Смолія. К.: «Альтернативи», 2000. 464 с.: іл.
28. Хаварівський Б. Панька не проведеш. *Ровесник*. 19–25 березня 1989. С. 5.
29. *Енциклопедія сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12718 (дата звернення: 10.05.2022).
30. Держархів Тернопільської обл. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 1. 2 арк.
31. Держархів Тернопільської обл. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 11. 73 арк.

32. Держархів Тернопільської обл. Фонд Р-3466. Оп. 1. Спр. 13. 8 арк.
33. Демонтаж чи шабаш. *Радянська освіта*. 7 вересня 1990. С. 3.
34. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 670 с.

References

1. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State archive of Ternopil region] F. R-3466. Op. 1. Spr. 2. 7 ark.
2. Korniienko, O. (2018). Periodyky URSS 1950–1980-kh rr. yak instrument vplyvu na modu i povsiakdenne zhyttia [Periodicals of the Ukrainian SSR 1950–1980s as a tool for influencing fashion and everyday life]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Istoriia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky»*, V. 27, 77–88 [in Ukrainian]
3. Spivak, N. (1970, December 18). Universytetska panorama [University panorama]. *Radianskyi student* [in Ukrainian]
4. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State archive of Ternopil region] F. R-3466. Op. 1. Spr. 21. 82 ark.
5. Misiachnyk molodoi poezii (1972, February 26) [Monthly young pose]. *Radianska Bukovyna* [in Ukrainian]
6. Khavarivskiy, B. (1975, July 12). Natkhnennia z Dovbushevoi krynytsi [Inspiration from Dovbusheva well]. *Trudova slava* [in Ukrainian]
7. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State archive of Ternopil region] F. R-3466. Op. 1. Spr. 20. 47 ark.
8. Khavarivskiy, B. (1976, December 12). Avtohrafi stepu [Autographs of the steppe]. *Vilne zhyttia* [in Ukrainian]
9. Khavarivskiy, B. (1978, August 29). Himn Vitchyzny [Anthem of the Fatherland]. *Shliakhom Illichy* [in Ukrainian]
10. Khavarivskiy, B. (1978, September 17). Syn buntivnoho opryshka [The son of a rebellious bastard]. *Vilne zhyttia* [in Ukrainian]
11. Horyn, V. (2008). Lystuvannia Solomii Krushelnitskoi z Mariieiu Hrushevskoiu [Correspondence of Solomiya Krushelnitskaya with Maria Hrushevskaya]. In Solomiia Krushelnitska. *Shliakhomy triumfu: Statti ta materialy* (pp. 289–290). Ternopil: Dzhura [in Ukrainian]
12. Kahanov, Yu. O. (2019). Konstruiuvannia «radianskoi liudyny» (1953–1991): Ukrainska versiya [Construction of the «Radian man» (1953–1991): Ukrainian version]. Zaporizhzhia: Inter-M [in Ukrainian]
13. Khavarivskiy, B. (1978, November 29). Syn Ukrainy i Rosii. Do 200-richchia z dnia narodzhennia H. Kvitky-Osnovianenka [Son of Ukraine and Russia. To the 200th anniversary of the birth of H. Kvitka-Osnovianenko]. *Vilne zhyttia* [in Ukrainian]
14. Khavarivskiy, B. (1979, August 7). Kolir Nadzbruchchia u raiduzi [Color Nazbruchchia in the rainbow]. *Vilne zhyttia* [in Ukrainian]
15. Khavarivskiy, B. (1981, June 16). Polumiany trybun [Polumani tribune]. *Rovesnyk* [in Ukrainian]
16. Khavarivskiy, B. (1983, November 29). Olha Kobylanska i Ternopilshchyna [Olga Kobilianska and Ternopil Oblast]. *Rovesnyk* [in Ukrainian]
17. Khavarivskiy, B. (1984, October 4). Struny torkaiutsia sertsia [Strings touching the heart]. *Rovesnyk* [in Ukrainian]
18. Yaromko, B. (1985, April 3). Poeziia v ekslibrysi [Poetry in bookplate]. *Rovesnyk* [in Ukrainian]
19. Khavarivskiy, B. (1986, April 19). Pid znameno «chervonoï suboty!» Z iskor – polumia [Under the banner of «Red Saturday!» From sparks – flames]. *Rovesnyk* [in Ukrainian]
20. Derevianko, S. (2018). Halytskyi revoliutsiynyi komitet (Halrevkom). In *Entsyklopediia: Do 100-richchia utvorennia Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* (p. 323) [Galician Revolutionary Committee (Halrevkom). In Encyclopedia: To the 100th anniversary of the formation of the Western Ukrainian People's Republic] Ivano-Frankivsk: Manuskrypt-Lviv [in Ukrainian]
21. Khavarivskiy, B. (1986, May 13). Hartovane slovo [Hardened word]. *Rovesnyk* [in Ukrainian]

22. Bereziuk, Ye. (1985, October 27). Klub vykhovuie [The club educates]. *Rovesnyk* [in Ukrainian]
23. Bodiak, L. (1986, May 20). Premiera knyhy [Book premiere]. *Rovesnyk* [in Ukrainian]
24. Trachuk, N. (1985, October 27). Pohliad u 2000-y [View in the 2000s]. *Rovesnyk* [in Ukrainian]
25. Ternopillia: storinkamy istorii komunistychnoho subotnyka (1988, April 11–17) [Ternopil: the pages of the history of the communist subbotnik]. *Rovesnyk* [in Ukrainian]
26. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [Derzharchiv of the Ternopil region] F. R-3466. Op. 1. Spr. 19. 53 ark.
27. Verstiuk, V. F., Haran, O. V., Hurzhii, O. I., & others. (2000). Istoriiia Ukrainy: nove bachennia [History of Ukraine: a new vision]. Kyiv: Alternatyvy [in Ukrainian]
28. Khavarivskiy, B. (1989, March 19–25). Panka ne provedesh [You can't pass a punk] *Rovesnyk* [in Ukrainian]
29. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine]. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12718 (Accessed: May 10, 2022).
30. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [Derzharchiv of the Ternopil region] F. R-3466. Op. 1. Spr. 1. 2 ark.
31. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. [Derzharchiv of the Ternopil region] F. R-3466. Op. 1. Spr. 11. 73 ark.
32. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. [Derzharchiv of the Ternopil region] Fond R-3466. Op. 1. Spr. 13. 8 ark.
33. Demontazh chy shabash. (1990, September 7). [Dismantling or coven] *Radianska osvita* [in Ukrainian]
34. Baran, V. K. (2003). Ukraina: novitnia istoriia (1945–1991 rr.) [Ukraine: recent history (1945–1991)]. Lviv: Instytut ukraïnoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian]